

Aqissiaq og nordboerne

Af Jette Arneborg

Aqissiaq er en kendt skikkelse i den grønlandske sagnverden. I det andet bind af »Kaladlit Okalluktualliait – Grønlandske Folkesagn« fra 1860 (1972: 31–62), er aftrykt en længere beretning om Aqissiaq, nedskrevet af den navnkundige Aron fra Kangeq ved Nuuk Godthåb. Aron var ikke kun billedkunstner, men også en af de flittigste bidragydere af sagn til inspektøren for det sydgrønlandske inspektorat Heinrich Rink, som i 1858 havde taget initiativet til indsamling af grønlandske fortællinger og sagn (Kleivan 1982).

»Kaladlit Okalluktualliait« blev trykt i Nuuk Godthåb på grønlandsk med dansk oversættelse og henvendte sig først og fremmest til grønlandske læsere. I 1866 udsendte Rink en ny udgave af folkesagnene »Eskimoiske Eventyr og Sagn«, med et supplementsbind i 1871, som var rettet mod en dansk læserkreds. I modsætning til Kaladlit Okalluktualliait, hvor de indsendte bidrag blev trykt i mere eller mindre uredigeret form, sammenskrev Rink i »Eskimoiske Eventyr og Sagn« flere varianter af samme sagn til et. Beretningen om Aqissiaq

er således sammenskrevet af ikke mindre end seks forskellige bidrag, der ifølge Rink var temmelig afvigende fra hinanden (Rink 1982a: 61–65; 356). De seks bidragydere var fra Uummannaq, Sisimiut Holsteinsborg, Nuuk Godthåb, Qeqertarsuatsiaat Fiskeræset og Paamiut Frederikshåb. I supplementsbindet fra 1871 kunne Rink yderligere bringe et sagn, som skulle handle om Aqissiaqs sønnesøn. Bortset fra det påberåbte familieskab er sagnets indhold helt forskellig fra de øvrige Aqissiaq-sagn (Rink 1982b: 79–81).

I Arons sagn i »Kaladlit Okalluktualliait« tager historien sin begyndelse ved Ilulissat Jacobshavn, hvor det var skik, at befolkningen spillede bold med skindet af en gammel fjordsæl, fyldt op med sand og ler. Den dygtigste spillers datter fik i alt fire sønner, og af dem blev den ældste snart sin morfars overmand. Af misundelse dræber morfaren sønnesønnen, som herefter bliver hævnnet af sin far. Faren flygter med sin familie ind i fjorden, hvor de tre overlevende sønner gifter sig med indlandskvinder. Den ældste søns kone fødte otte sønner og

Fig. 1. Boldspil med udstoppet sæl. Træsnit af Aron fra Kangeq. (Fra Rink 1972).

noget senere efternøleren, Aqissiaq. Aqissiaq vokser op og bliver stor og stærk. På en jagttur møder han en orm, som han slår ihjel, og der er mad til den sultende boplads i lang tid. På en senere jagttur med sine brødre kommer Aqissiaq til en indlandsbos hus, hvor de bydes ind. Mens de er der, kommer en grydetrold for at bejle til indlandsboens datter. Indlandsboen kommer i kamp med grydetrolden, og Aqissiaq og hans brødre flygter bort. Senere på en fangsttur møder Aqissiaq en anden grydetrold, der hugger en sæl fra ham, og som hævn for tyveriet skubber Aqissiaq grydetrolden ud over klippen. Aqissiaq's andet drab sker i forbindelse med en kappestrid han har med en indlandsbo. Indlandsboen lokker ham til at dræbe en kystbo i kajak, og som hævn dræber han indlandsboen. Ved en indsø møder Aqissiaq bjergtrolde, som længe forgæves har jagtet en kæmpelaks. Aqissiaq hjælper med at indfange laksen, og

Aqissiaq's boplads havde mad meget længe herefter. På en tur højt oppe i fjeldet møder Aqissiaq en gammel og en ung mand. Fra fjeldet ser de en hval ude på havet, som den gamle mand lokker ind til land med en tryllevis. Desværre ødelægger tililende trolde mulighederne for at fange hvalen, og den gamle mand må synge endnu en tryllevis, inden det lykkes for Aqissiaq og troldene at harpunere hvalen. Aqissiaq hører om en fjordbo, der er meget stærk, og Aqissiaq udfordrer ham til kappestrid. I fjordboen fandt Aqissiaq sin ligemand, og han går ud af historien med ordene:

»Nu vil jeg gaa saaledes som min Skik er; see paa mig.« Han (fjordboen) saae da paa, hvorledes den anden (Aqissiaq) gik lige ind ad Fjorden: det var som om han kun strøifede Jorden, saa hurtigt løb han. Senere har man ikke hørt noget til ham.« (Rink 1972: 61–62).

I »Eskimoiske Eventyr og Sagn« er historien bygget op omkring Aqissiaq's egne fortællinger til kystboerne, men forinden indledes med beretningen om hans herkomst. En indlandsbo røvede en kystbokvinde. De blev Aqissiaq's forældre. Under opvæksten hos indlandsboerne legede Aqissiaq med to af sin farbrors sønner, som han dog hurtigt overgik i både styrke og hurtighed. Under besøg hos sine slægtninge kystboerne fortalte Aqissiaq om sit møde med en frygtelig orm, som han dræbte, og bopladsen havde mad i lang tid. Ved et andet møde fortalte Aqissiaq om dengang, han ved hjælp af en trylleverse, han havde lært af tre kystboer, lokkede en hval ind i fjorden. Hvalen dræbte han sammen med nogle indlandsboer. Under senere møder fortalte Aqissiaq om en kæmpelaks, han fangede sammen med indlandsboerne, og om et møde med en Igalilik, der vandrede omkring med sin gryde på skuldrene. Aqissiaq havde ikke glemmt, at samme Igalilik engang havde hugget en sæl fra ham, og han dræbte Igaliliken ved at skubbe ham ud over klipperne. Dette var Aqissiaq's første drab. Hans næste drab skete i forbindelse med en kappestrid, han havde med en Inoruseq. Inoruseq'en lokkede ham til at dræbe en kystbo, der kom sejlene i sin kajak. Aqissiaq dræbte herefter Inoruseq'en, men af frygt for kystboernes hævn bosatte han sig nu langt inde i landet.

Næsten tyve år før Rink begyndte indsamlingen af grønlandske sagn og beretninger, afsluttede Det kongelige Nordiske Oldskriftselskab i København et ti-års projekt, hvis hovedformål hav-

de været at indsamle og publicere alt tilgængeligt kildemateriale, som kunne belyse de grønlandske nordboers historie (Arneborg 1989). Initiativet blev sat iværk i 1831 og afsluttedes i 1841 med udgivelsen af tre-bindts værket Grønlands Historiske Mindesmærker (GHM 1976). I Grønland blev der i forbindelse med projektet foretaget systematiske berejsninger og registreringer af nordbogårde i de sydgrønlandske fjorde, og der blev foretaget adskillige arkæologiske undersøgelser især i de mest spektakulære gårdsanlæg, f. eks. gården i Igali-ku, hvor den grønlandske bisp residerede i middelalderen. Arbejdet i Grønland blev foretaget af fastboende danske, først og fremmest kolonibestyrere og præster, og som hjælpere havde de lokale grønlandere.

I 1835 gik præsten i Qaqortoq Julia-nehåb J. F. Jørgensen ind i arbejdet, og han skulle blive Oldskriftselskabets måske mest engagerede medarbejder. I en årrække indsendte han flere gange om året beretninger til professor Rafn i Oldskriftselskabet, og heraf fremgår, at Jørgensen ikke kun foretog berejsninger og udgravninger; han var også, sammen med assistent Peder Motzfeldt, der fungerede som tolk, en flittig indsamler af grønlandske sagn; vel og mærke sagn, der handlede om nordboerne.

Jørgensens indberetninger opbevares i dag på Nationalmuseet i København i nordbosamlingen i museets arkæologiske afdeling. De fleste indberetninger blev efter nedsendelsen publiceret i redigeret form i Oldskriftselskabets årsskrift »Nordisk Tidsskrift for Oldkyn-dighed« og, fra 1837, »Annaler for Nor-

Fig. 2. Hvalen, som er lokket i land ved tryllevis, flenses. Træsnit af Aron fra Kangeq. (Fra Rink 1982a:63).

disk Oldkyndighed«. Imidlertid fandt åbenbart en variant af Aqissiaq-sagnet, som Jørgensen og Motzfeldt indsamlede i 1838/39, ikke nåde hos geologen Chr. Pingel, der var ansvarlig for grønlandsafsnittene i »Annaler for Nordisk Oldkyndighed«. Måske fordi den ikke, som andre grønlandske nordbosagn, handlede om nordboernes endeligt i Grønland.

Formentlig er Jørgensens og Motzfeldts nedskrift af Aqissiaq-sagnet den ældst kendte; første gang J. F. Jørgensen omtaler sagnet er i et brev til Rafn dateret Julianehaab 8. august 1838:

»Om Tessermiutfjorden (Tasermiutfjorden i Nanortalik kommune, min tilføjelse) vides for nærværende Tid intet at bemærke, undtagen det hører herhid, at jeg har hørt et Sagn om en Grønlænder ved Navn Akk'iksiak, der var en Angekog og bekendt for sin Styrke: han kunne bære 2 Nordmænd paa hvert Knæ: som en Tidlang skal have boet der tilsammen med de Norske og hjulpet dem at fange en Hvalfisk. Han var flygtet dertil, fordi han skulde have hævnnet Drabet paa sin Broder paa en Nordmand i

Frederichshaabs District. Han skal engang have set 2 Nordmænd slaas, fordi den ene ville have dens anden Datter til Kone, som blev nægtet.«

Og Jørgensen føjer til:

»Foriøvrigt er dette Sagn udyndet med mange Heksehistorier etc., som det ej er værd at nævne. Nogle vilde, at det istedetfor Kablunæt har været Tunnersoit, hvilket Ord vel dog betyder det samme.«

I dette sidste har Jørgensen formentlig ikke ret. Tunnersoit eller tornit er indlandsboer. Tidligere trode man, de var identiske med nordboer; i dag hælder man mere til den teori, at tornit er dorset-eskimoer (Kleivan 1986:83).

Af det korte referat Jørgensen gengiver i 1838-brevet genkendes elementer fra Aqissiaq-sagnene i »Kaladlit Okaluktuaillait« og »Eskimoiske Eventyr og Sagn«. Erik Holtved (1943) og Inge Kleivan (1982) har i artikler om henholdsvis det eskimoiske Navaranaaq-sagn og om de grønlandske nordbosagn vist, hvorledes eskimoiske/grønlandske sagn er blevet omformet og nordboer placeret i roller, som i de oprindelige fortællinger indehaves af andre. Sandsynligvis er det samme sket for Aqissiaq-sagnet, som J. F. Jørgensen nedskrev i en mere udførlig udgave i sin 1839-beretning til Oldskriftselskabet. Sagnet om Aqissiaq og nordboerne, som skal afslutte dette lille indlæg, fortæller altså absolut intet om forholdet mellem nordboer og eskimoer i middelalderen, men nok så meget om grønlændernes beredvillighed til at fortælle videbegær-

lige danskere, hvad de gerne ville høre; måske hjulpet godt på vej af løfter om forskellige belønninger. F. eks. udlovede J. F. Jørgensen i 1838 en riffel til den, som kunne bringe ham en runesten, der angiveligt skulle findes på en lille holm i nærheden af Qaqortoq Julianehåb. Runestenen blev ikke fundet, til trods for at flere grønlændere tog ud for at lede efter den (Jørgensen 1838).

Sagnet om Aqissiaq og nordboerne

»I Frederikshaabs District, fortæller grønlandsk., boede i gamle Dage en Grønlander Akiksiak (udtales Akriksiak) med sin Fader og sine fire Brødre. Sammesteds boede en gammel Nordmand med sine 5 sønner. De Unge spillede ofte Bold med hinanden; men da Nordmændene, som de stærkeste altid vandt, foragtede de grønlænderne. Kun Akiksiak kunne maale sig med Nordmændene og tabte aldrig; thi han besad en saadan Styrke, at han kunde bære tvende af dem paa hvert Knæ. Engang ved Legen, hvori Nordmændene som sædvanligt gik af med Sejren, blev en Broder til Akiksiak uenig med en af Nordmændene og gik vred bort. Nordmanden fulgte efter, slog ham uden Akiksiaks Viden ihjel og forføjede sig derpaa i Stilhed ind i sit Hus. Begge Partier blev nu en Tid fra Hinanden indtil Moderen en Aften bankede paa Grønlændernes Dør og kaldte Akiksiak ud for at forlige sig med ham. Men denne ville ikke. Hver Aften saa Akiksiak efter, om Nordmændene sov; men altid fandt han sin Broders Banemand siddende paa Briksen og saa hen til Vin-

duet. Han havde sat en Kniv imellem Øjnene for at han hvor søvnig han end var, ej skulle sove. Engang kom dog Akiksiak til Vinduet og fandt alle Nordmændene i Søvn. Da sagde han til sine Brødre: »Kommer og lader os dræbe dem, der dræbte vor Broder, og naar vi faar ham dræbt skynde os til et andet Land.« De sneg sig derpaa ind i Huset, dræbte Nordmanden og kastede ham ud paa Møddingen. Der efter tog de alle Flugten til Isblinken højt oppe i Landet. Der vovede de først at tage Hvile. Derpaa drog de næste Dag videre og kom endelig over Land inden om Igalikko til Tessermiutfjorden, hvor de bosatte sig. Imidlertid vovede de ej at gaa langt fra deres Hus af Frygt for de efterlevende Nordmænd, men maatte nøjes med at søge deres Føde ved Strandbredden. Desaaarsag lede de Hunger; og dette nødte Akiksiak til at gaa ordentlig paa Fangst. Ved denne Lejlighed stødte han paa to Nordmænd. De kaldte paa ham for at han skulle sige dem, om et Menneske var levende eller dødt. Den yngre sagde til ham: Jeg har set dig før; hvorpaa de gave ham noget at spise og bøde ham passe paa, hvad han havde fanget. Disse Nordmænd vare store Hexemestre; naar de kaldte paa Sedyrene, kom de lige op til Land. De kaldte nu paa en Hvalfisk. Den kom, hvorpaa den yngre Nordmand sprang ud og stak den og opfordrede Akiksiak til at gøre det samme. Hvalfisken blev dræbt og Akiksiak fik

Halvparten til sin Del, hvoraf hans Familie havde Føde for 2 Aar. Da de igen var i Forlegenhed for Mad maatte han atter ud. Nu saa han en Mængde ældre og yngre Nordmænd der var i færd med at fiske en Lax. Men uagtet de trak, saa at deres Redskaber gik itu, kunne de ej faa den op af Elven. Nu gik Akiksiak hen til dem og tilbød sin Hjælp. Han sprang ud i Vandet efter Fisken og traadte saa haardt, saa der endnu den Dag i Dag ses Spor i Elven. Laxen blev da dræbt og bragt paa Land og Akiksiak fik det halve, hvoraf Familien havde Føde denne Vinter. Engang var Akiksiak roet ud i Kajak og maatte da det blev stærk Snefog følge Land. Han kom ind i et Hus, hvor der boede en Nordmand med sin Søn og Datter. De tog vel imod ham, tørrede hans Klæder og gave ham tørt Rensdyrkød. Om aftenen kom en Fremmed Nordmand til Vinduet og kaldte paa Datteren, da han ville have hende til sin Kone. Dette nægtede imidlertid hendes Fader, der gik ud og begyndte et Slagsmaal med Bejleren. Da Akiksiak bemærkede dette, blev han bange og flygtede; men dog var han nær ved at blive dræbt af et hornet Dyr (nersut, Ko, Tyr?) der forfulgte ham indtil det omsider lykkedes ham at dræbe det. Tid efter anden blev nu Akiksiaks Familie dristigere og blev ej heller nogen af dem dræbt af Nordmændene«. (Jørgensen 1839).

Fig. 3. Aqissiaq skubber grydetrold ud over klippe. Træsnit af Aron fra Kangeq. (Fra Rink 1982a:64).

Referencer

Arneborg, Jette:

1989 Nordboarkæologiens historie – og fremtid. *Grønland* nr. 5: 121–137.

GHM:

1976: *Grønlands Historiske Mindesmærker I-III*. Fotografisk genoptryk. Første gang udkommet Kjøbenhavn 1838–1845. København.

Holtved, Erik:

1943: The Eskimo Legend of Navaranâq. *Acta Arctica*. Vol. 1. København: 42 pp.

Jørgensen, J. F.:

1838: Brev til professor Rafn, Det kongelige nordiske Oldskriftselskab. Dateret 8. august 1838. Upubliceret. Opbevares i Nationalmuseets Nordbosamling.

1839: Beretning til Det kongelige nordiske Oldskriftselskab. Dateret 1839. Upubliceret. Opbevares i Nationalmuseets Nordbosamling.

Kleivan, Inge:

1982: Grønlandske sagn om nordboerne. *Grønland* nr. 8–9: 314–329.

1986: De grønlandske stednavnes vidnesbyrd om vandringer og forskellige aktiviteter. *Vort sprog – vor kultur*. Red. Lotte Rix og H. C. Gulløv. Ilisimatusarfik og Kalaallit Nunaata Katersugaasivia. Pilersuiffik: 77–90.

Rink, H. (udg.):

1972: *Kaladlit Okalluktualliait – Grønlandske Folkesagn*. Bd. 2. Reprografisk genoptryk, første gang udkommet Nuok Godthaab 1860. Rungsted Kyst: 111 pp.

1982a: *Eskimoiske Eventyr og Sagn*. Fotografisk genoptryk, første gang udkommet Kjøbenhavn 1866. København: 376 pp.

1982b: *Eskimoiske Eventyr og Sagn. Supplement*. Fotografisk genoptryk. Første gang udkommet Kjøbenhavn 1871. København: 259 pp.